

Wojciech Necel, Jakub Stolarek, Eugeniusz Sakowicz

Biuletyn polonijny

Collectanea Theologica 84/2, 145-156

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

BIULETYN POLONIJNY (73)

ZAWARTOŚĆ: I. Wokół prac nad wytycznymi dla duszpasterstwa emigracji polskiej; II. Duszpasterstwo polskie na Islandii.*

I. WOKÓŁ PRAC NAD WYTYCZNYMI DLA DUSZPASTERSTWA EMIGRACJI POLSKIEJ

Od kilku już lat środowiska bezpośrednio zainteresowane duszpasterstwem polonijnym, a przede wszystkim duszpasterze bezpośrednio posługujący Polakom na obczyźnie, starają się – wspólnie z Polską Radą Duszpasterstwa w Europie Zachodniej pod kierownictwem Delegata Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Emigracyjnego – wypracować ogólne dyrektorium tego duszpasterstwa. Inicjatorzy i pracujące komisje uznały, że dokument winien dotyczyć wszystkich środowisk polonijnych oraz ich duszpasterzy, objąć również wszystkich księży, diecezjalnych i zakonnych, siostry i braci zakonnych, którzy przebywając poza Polską, włączają się w swoich środowiskach w troskę o dobro duchowe Polonii. Jak się wydaje, adresatami dokumentu winni być również zainteresowani biskupi i duszpasterze w Polsce, a także ci wierni, którzy planują emigrację albo których członkowie rodzin już emigrowali.

Kilka zasad pomocnych w pracach nad Dyrektoriem

1. Od maja 2004 r. problemy duszpasterstwa polonijnego należy rozpatrywać w kontekście przesłania i unormowań instrukcji Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych *Erga migrantes caritas Christi* (EMCC) z 2004 r. Instrukcja, określając duszpasterstwo na rzecz przybysza jako duszpasterstwo przyjęcia, śladem poprzednich dokumentów Kościoła normujących apostołat na rzecz migrantów i uchodźców, w kontekście *salus animarum* wskazuje zasadę integracji społeczno-religijnej migranta jako podstawową w trosce Kościoła o migrujących.

* Redaktorem Biuletynu polonijnego jest Eugeniusz S a k o w i c z, Lublin.

2. Instrukcja *Erga migrantes caritas Christi*, która za Kodeksem Jana Pawła II z 1983 r. i Kodeksem Kanonów Kościołów Wschodnich przypomina, że wierni, w tym również imigranci z Polski, mają prawo do otrzymywania wsparcia duszpasterskiego, zwłaszcza do korzystania ze słowa Bożego i sakramentów (por. KPK kan. 213; KKKW kan. 16), oraz że przysługuje im prawo kultywowania własnej duchowości zgodnej z doktryną Kościoła (por. KPK kan. 214; KKKW kan. 17). Jednak z powodu specyficznej formacji kulturowo-religijnej i sobie właściwej tożsamości, polscy imigranci nie korzystają w sposób zadowalający z ogólnej, zwykłej opieki duszpasterskiej parafii miejsca osiedlenia (por. Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Chrystus Dominus*, nr 18). Dlatego też ze strony lokalnych duszpasterzy, tj. biskupa diecezjalnego i proboszcza, należy im się szczególna troska.

3. Rzymskokatolickie duszpasterstwo polskojęzyczne poza Polską w większości przypadków opiera się na sobie właściwych strukturach. Podwaliny ich kładli biskupi ziem polskich sprzed 1918 r., episkopat międzywojennej Polski z kard. Edmundem Dalborem i kard. Augustem Hlondem, prymasami Polski, a później z abp. Józefem Gawliną, bp. Władysławem Rubinem, abp. Szczepanem Wesołym i kard. Józefem Glempem jako odpowiedzialnymi za dobro duchowe Polaków na obczyźnie. Celem zapewnienia stałej opieki nad Polakami w poszczególnych krajach, w porozumieniu z właściwymi episkopatami, powstawały tzw. Rektoraty Polskiej Misji Katolickiej. Przyjmując zmiany wprowadzone w posoborowej instrukcji *De pastoralis migratorum cura* z 1969 r. i w instrukcji *Erga migrantes caritas Christi* z 2004 r., tworzą one dzisiaj podstawową sieć polskojęzycznego duszpasterstwa. Pracami rektoratu na terenie danego kraju kieruje koordynator krajowy duszpasterzy etnicznych, zwany w środowisku polonijnym rektorem polskiej misji katolickiej. W krajach, w których nie powstały rektoraty, pracę kapłanów/misjonarzy moderują mianowani na zasadzie unilateralnej przedstawiciele Episkopatu Polski. Tam, gdzie są mniejsze skupiska Polaków, duszpasterstwo polskojęzyczne sprawowane jest bez żadnych oficjalnych przedstawicielstw ze strony Episkopatu Polski. W duszpasterstwie polonijnym ważną rolę odgrywają osoby zakonne, kapłani, siostry i bracia, którzy ze względów zakonnych są posłani do danego kraju i tam, obok zleconej przez przełożonych posługi, opiekują się duszpastersko przebywającymi w okolicy rodakami.

4. W wypracowywanym Dyrektorium konieczne jest wskazanie eklezjalności duszpasterstwa polonijnego. W swojej najgłębszej warstwie dotyczy ono migracji polskiej, doświadczanej w katolickości wspólnoty uczniów Chrystusa. W Kościele Chrystusa Pana po Dniu Pięćdziesiątnicy „nie ma już Żyda ani poganina, nie ma niewolnika ani człowieka wolnego, nie ma mężczyzny ani kobiety, wszyscy (...) są kimś jednym w Chrystusie Jezusie” (Ga 3,28). „Jeden jest Pan, jedna

wiara, jeden chrzest. Jeden jest Bóg i Ojciec wszystkich, który jest i działa ponad wszystkimi, przez wszystkich i we wszystkich” (Ef 4,5-6). Migrant już opuścił swoją pierwotną/rodzinną parafię oraz diecezję, utracił duszpasterzy własnych, tj. proboszcza i biskupa diecezjalnego, i znajduje się bądź jako podróżny na terenach innych parafii i diecezji, bądź dotarł już do parafii i diecezji wybranego czasowego czy stałego miejsca zamieszkania. Z chwilą wyjazdu tamte pierwotne więzy zaczęły się zrywać lub idealizować, nowe jeszcze się nie nawiązały i są oceniane krytycznie i często w pierwszym okresie życia na emigracji wydają się wręcz niemożliwe do zaakceptowania. W tym kontekście daleko niewystarczające jest rozumienie apostolatu wśród Polaków na obczyźnie wyłącznie jako duszpasterstwa w języku polskim lub jako sprawowanie w środowisku polskiej diaspory duszpasterstwa według metod właściwych Kościołowi w Polsce.

5. Źródłem integracji imigranta jest z jednej strony doświadczenie własnej tożsamości kulturowo-religijnej, z drugiej zaś konieczność pozytywnego otwarcia się na sytuację społeczno-polityczną oraz kulturowo-religijną wspólnoty miejsca osiedlenia. Ze względu na swą złożoność jest ona wieloaspektowa, a przede wszystkim wielopokoleniowa, i nie realizuje się we wszystkich dziedzinach życia w jednakowym tempie. Odrębność kulturowo-religijna trwa najdłużej. Ona to sięga „być” człowieka i jednocześnie tworzy niewidzialną dynamiczną nić wychowywania kolejnych pokoleń. Integracja społeczno-kulturalna migranta, pojmowana jako synergia wartości, wyraża się również przez integrację eklezjalną, to jest przez pełny udział w życiu Kościoła lokalnego i parafii miejsca osiedlenia. W ten sposób przybysz w pierwszym i następnych pokoleniach ożywia swoją wiarą życie Kościoła miejsca osiedlenia i zamieszkania oraz uzdalnia i mobilizuje go do dialogu międzykulturowego. Sama zaś wspólnota parafialna (z monokulturowej) staje się interkulturowa i otwarta nie tylko na imigrantów katolików innych kultur, ale w duchu solidarności i ewangelicznej służby także na wszystkich chrześcijan, wyznawców innych religii, a także wszystkich innych poszukujących Boga.

6. Opracowywany dokument winien zmierzyć się z próbą zdefiniowania zasad współczesnego duszpasterstwa na rzecz Polaków przebywających poza granicami ojczyzny. Konieczne więc wydaje się wskazanie, że to sam misjonarz migrantów staje się migrantem, a zwrot „Polacy na obczyźnie” i jego pochodne należy rozumieć bardzo szeroko. Na użytek działalności pastoralnej obejmuje on emigrację sezonową, jak i przebywających na kontraktach; emigrację stałą, počawszy od tzw. starej emigracji i solidarnościowej, aż po tych, którzy dopiero wkroczyli na wielki szlak emigracyjnego pielgrzymowania i tworzą współczesny fenomen mobilności pracowniczej Polaków. Obejmuje także tych wszystkich, którzy w jakikolwiek sposób utożsamiają się ze specyficzną polską du-

chowością religijną i rodzimą kulturą, chociaż ich znajomość języka polskiego jest słaba albo wręcz zerowa. Zasada kierownicza duszpasterstwa polonijnego, tj. zasada integracji społeczno-religijnej migranta, jest nie tylko nadrzędna dla duszpasterstwa polskojęzycznego na rzecz tych, którzy na stałe wyjechali z Polski, ale i tych, którzy są na kontraktach lub ich pobyt poza granicami Polski podyktowany jest pracami sezonowymi czy studiami. W żadnym wypadku nie wolno tworzyć z nich pseudowspólnot zamkniętych na innych czy na miejscowy Kościół. Ich sytuacja dla duszpasterza jest szansą ukazywania powszechności Kościoła, przeżywania na nowo ducha Pięćdziesiątnicy oraz budowania wielokulturowej wspólnoty wiary, nadziei i miłości.

Diaspora Polaków na obczyźnie, formowana w przeszłości kolejnymi falami emigrantów i uchodźców z Polski, zderza się dzisiaj z mobilnością Polaków jako obywateli Unii Europejskiej. Zjawisko to dla struktur polskojęzycznego duszpasterstwa, jak i dla poszczególnych ośrodków, stwarza konieczność otwarcia się na nową falę rodaków przemierzających szlaki wyznaczone przepływem nowych technologii i kapitałów oraz centrami naukowymi i kulturalnymi. Trzeba zauważyć również, na tle budzącego się Kościoła na Wschodzie, kształtujące się powoli specjalistyczne duszpasterstwo Polaków w państwach Europy Wschodniej.

7. Duszpasterz środowisk polonijnych, będący przecież jednym z adresatów Dyrektorium, w sprawowanej posłudze winien uwzględnić dwie istotne i specyficzne cechy każdego skupiska polonijnego. Pierwszą z nich jest dynamiczna zmienność środowiska migrantów i ciągły napływ nowych. Niebezpieczeństwem dla duszpasterstwa polonijnego jest każdorazowe zamykanie się środowiska na nowo przybyłych lub przebywających czasowo na kontraktach i z powodu studiów.

Drugą cechą jest wielopokoleniowość diaspyry Polaków na obczyźnie, a zatem bardzo zróżnicowany stopień ich integracji. *Salus animarum*, jako podstawowa zasada działalności apostołskiej Kościoła w warunkach polonijnych, przybiera postać procesu integracji eklezjalnej polskich rzesz emigracyjnych, czyli stopniowego i wielopokoleniowego włączania ich w struktury Kościoła miejsca zamieszkania. Integracja eklezjalna jest częścią całego procesu integracji imigranta, obok integracji społecznej, zawodowej i kulturowej. Duszpasterz polonijny musi brać pod uwagę to, że w czasie niedzielnej mszy św. lub innych celebracji sakramentalnych i pozasakramentalnych wspólnota, której przewodniczy, jest strukturalnie zróżnicowana. Obok nowo przybyłego z Polski modli się wierny będący potomkiem migranta z Polski w trzecim czy dalszych pokoleniach. Jeżeli nawet socjolog opíše dokładnie strukturę wspólnotę wiernych danego ośrodka polskojęzycznego, to dla duszpasterza opis ten ma drugorzędne znaczenie. Swoją posługą buduje on paschalną wspólnotę wiary, nadziei i miłości z wszystkimi, nie wykluczając nikogo.

8. Wskazane w poprzednim punkcie cechy mają również przełożenie na język używany w czasie posługi duszpasterskiej, a przede wszystkim w czasie niedzielnych homilii oraz podczas katechezy dzieci, młodzieży i starszych, w czasie katechez przedmażeńskich, chrzcielnych rodziców dziecka i rodziców chrzestnych. Duszpasterz polonijny w swojej posłudze staje przed dylematem praktycznym: Czy Ewangelia służy językowi, czy język jest na usługach Ewangelii? W poszukiwaniu odpowiedzi winien on zdawać sobie sprawę, że dla potomków migrantów już nawet w drugim pokoleniu język polski jest drugim lub nawet trzecim. Językiem podstawowym, służącym do codziennej zwyczajnej komunikacji, jest język miejscowy. On też służy do pogłębiania zagadnień wiary, do rozwiązywania problemów i dylematów moralnych i światopoglądowych. Trzeba też pamiętać, że w niedzielnej celebracji mszy św. mogą uczestniczyć małżonkowie, z których jedno nie jest polskiego pochodzenia i nie zna języka polskiego. Taka sama sytuacja może zaistnieć na katechezie przedchrzcielnej lub dla rodziców chrzestnych oraz w czasie konferencji przedmażeńskich.

9. W duszpasterstwie polonijnym ważnym elementem jest tzw. pobożność ludowa. Jednak nie można jej unifikować choćby ze względu na zróżnicowanie regionów pochodzenia wiernych. Żadna z pobożności regionalnych nie może dominować, a tym bardziej nie mogą dominować zwyczaje religijne wywiezione przez duszpasterza ze jego małej ojczyzny. Trzeba pamiętać również, że z innymi lub inaczej przeżywanymi zwyczajami religijno-ludowymi wyjechał emigrant z Polski w okresie międzywojennym i ich elementy, w jego najgłębszym przekonaniu ważne i istotne do zachowania rodzimej połoźności i ducha patriotyzmu, przekazywał następnym pokoleniom, które je podjęły i kultywują, a z innymi elementami pobożności popularnej wyjechał z Polski emigrant okresu solidarnościowego czy z przełomu wieków, a z jeszcze innymi ten, który opuszczał Polskę po włączeniu jej do struktur Unii Europejskiej.

W zamiarze pomysłodawców Dyrektorium winno być skierowane do wszystkich duszpasterzy polonijnych i wspólnot, którym posługują. Ważną zasadą w pracach nad Dyrektorium jest uwzględnienie geograficznej mapy polonijnej diaspory i zwrócenie uwagi, że proponowane wskazania z tego względu mają i muszą mieć charakter bardzo ogólny i wskazujący na problem, który wymaga uszczegółowienia w danym środowisku, uwzględniając jego lokalną specyfikę.

10. Kapelan/misjonarz wyposażony w potrzebne uprawnienia kanoniczne może spełniać swoją posługę jako proboszcz parafii personalnych, jako odpowiedzialny za polskojęzyczną misję duszpasterską, jako wikariusz parafialny zajmujący się duszpasterstwem Polaków na terenie jednej lub kilku sąsiednich parafii bądź jako kapelan polskiej grupy etnicznej. Ze względu na brak duszpasterzy w Kościele lokalnym kapelani/misjonarze polskojęzycznych grup wier-

nych mogą być włączani do tworzących się zespołów duszpasterskich. Uprawnienia kapelana/misjonarza polskiej grupy etnicznej poza tymi, które wskazuje *Erga migrantes*, zależą od uprawnień nadanych mu każdorazowo przez biskupa diecezjalnego. Model opieki duszpasterskiej w poszczególnych krajach i diecezjach jest bardzo zróżnicowany i zależy od decyzji krajowych Konferencji Episkopatów i biskupów ordynariuszy. Z racji płynności zjawiska migracji, organizacja duszpasterstwa migrantów winna być do charakteru tych zmian nieustannie dostosowywana i wybiegająca w przyszłość.

11. Duszpasterstwo na rzecz Polaków na obczyźnie powinno uwrażliwiać nie tylko Kościół lokalny na obecność „obcego”, ale samo również solidaryzować się z przybyszami z innych kręgów kulturowych czy religijnych. Obecność „kogoś obcego” jest ważnym faktem nie tylko dla polityków, socjologów, historyków, straży granicznej i pracowników socjalnych czy wolontariuszy „Caritas”, ale też dla duszpasterzy i prowadzonych przez nich wspólnot polskojęzycznych. W próbie całościowego podjęcia tematu związanego z „obcym” w centrum staje szeroko pojęta problematyka jego tożsamości – inności oraz wielokulturowości społeczeństwa na obszarze państwa, regionu, diecezji czy parafii przyjmującej lub tolerującej „obcego”. W żadnej z nich „istota ludzka nie może żyć bez perspektywy na przyszłość” (*Ecclesia in Europa*, nr 11). Kreśląc granice obcości i tożsamości, nieuchronnie natrafiamy na pojęcie „integracja”, dość trudne do zweryfikowania, ale ukazujące całkowite odcięcie się od tego wszystkiego, co problem „kogoś obcego” sprowadza do asymilacji „innych”. Integrację jako społeczno-religijne przekwalifikowanie przenikają dogłębne procesy rekompozycji równowagi społeczno-religijnej. To społeczno-religijne przekwalifikowanie wiąże się z całością przemian kulturowych miejsca osiedlenia „obcego”. W apostołacie polonijnym nie wolno też zapominać, że tych nowo przybyłych nie wolno traktować jako przedmiotu integracji, lecz oni sami powinni czynnie uczestniczyć w przekwalifikowaniu przestrzeni społecznej miejsca osiedlenia.

12. Wskazując integrację społeczno-religijną jako nadrzędną zasadę kierowniczą apostołatu na rzecz Polaków na obczyźnie, trzeba podkreślić, że w konsekwencji w polskojęzycznym duszpasterstwie emigracyjnym ważne miejsce zajmuje duszpasterstwo rodzin. Obejmuje ono nie tylko te rodziny, których wszyscy członkowie razem wyjechali na emigrację, ale i te, w których emigracja rozdzieliła małżonków czy też dzieci i rodziców. W tak rozumianym duszpasterstwie rodzin podstawowym zadaniem jest otoczenie ich adekwatną opieką, mającą na celu wzmocnienie ich wewnętrznej jedności i niesienie pomocy w wypełnianiu zadań właściwych rodzinie. Powinna to być opieka wszechstronna, w której służba religijno-moralna łączy się ściśle z pomocą społeczno-kulturalną, a nawet, jeśli to konieczne, z pomocą ekonomiczną. W każdym przypadku posługa

duszpasterska wobec migrantów powinna być odpowiedzią na konkretną sytuację danej rodziny, a same rodziny doświadczające migracji w konkretnych sytuacjach powinny również podjąć dramatyczny apel Jana Pawła II: „Rodzino, stań się tym, czym jesteś” (*Familiaris consortio*, nr 17). Troska Kościoła wobec rodziny migrantów musi być ukierunkowana na zjednoczenie rodziny rozdzielonej migracją, wewnętrzną integrację rodziny migrantów oraz integrację społeczno-religijną rodziny w miejscu nowego osiedlenia.

13. Migracja jest okolicznością, która sprzyja powstawaniu małżeństw mieszanych między emigrantami i stałymi mieszkańcami danego terenu, też między emigrantami różnych grup etnicznych czy wreszcie różnych wyznań i religii. Istotą problemu takich małżeństw stanowi zawężenie wspólnej bazy społeczno-kulturowo-religijnej, która ochrania życie małżeńskie i rodzinne, przy jednoczesnym rozszerzeniu odrębności, które mogą rodzić nieporozumienia i konflikty, m.in. w dziedzinie wychowania dzieci i ich formacji religijnej. W duszpasterstwie rodzin należy podkreślać, że małżeństwa mieszane nie należą do łatwych i szczęśliwych, a – jak odnotowują statystyki – procent rozwodów jest w nich znacznie większy niż przy małżeństwach homogenicznych.

14. Cel stawiany przez Kościół przed polskojęzycznym duszpasterstwem wymaga od duszpasterzy nieustannego dostosowywania metod działania apostołskiego, których specyfika, zakorzeniona w rodzimej duchowości migranta, powinna odpowiadać jego aktualnym potrzebom i być modyfikowana w zależności od stopnia zaawansowania procesu integracji. W żadnym wypadku styl posługi religijnej polskojęzycznych ośrodków nie powinien „dogmatyzować” rodzimej duchowości imigrantów i izolować polskojęzyczną grupę z miejscowego Kościoła terytorialnego. Trudność tego wymogu nabiera szczególnego znaczenia, gdy zwróci się uwagę na fakt, że środowiska polskojęzyczne są systematycznie zasilane nowymi przybyszami przybywającymi z zamiarem czasowego lub stałego zamieszkania. Dlatego w planie pracy duszpasterza polskojęzycznego ośrodka istotnymi elementami wymagającymi uwzględnienia są uwarunkowania korzystających z jego posługi, m.in. okres zamieszkania na danym terenie, miejsce pochodzenia z Polski, przyczyny migracji, specyficzna duchowość, wzrost liczebny itd.

15. Wskazując zasadę społeczno-religijną integracji migranta, jako wiodącą w duszpasterstwie „dla Polaków na obczyźnie”, „z Polakami na obczyźnie” i „wśród Polaków na obczyźnie”, w duszpasterstwo polonijne winni być wieloaspektowo zaangażowani wierni, kobiety i mężczyźni. Wobec sytuacji z powołaniami kapłańskimi włączenie wiernych w odpowiedzialność polskojęzycznych ośrodków duszpasterskich wymaga systematycznego przygotowania oraz wskazywania na charakter tej odpowiedzialności.

Angażowanie wiernych w troskę o życie duchowe i integrację kościelną emigrantów z Polski winno prowadzić do pogłębiania znaczenia i celu opieki Kościoła nad migrantami, rozumianej i realizowanej jako apostolat „dla nich, z nimi i wśród nich” (*Erga migrantes*, nr 100), tak by przez podejmowanie stosownych inicjatyw duszpasterskich łatwiej przystosowywali się przez duszpasterstwo etniczno-językowe do duszpasterstwa zwyczajnego miejscowej parafii terytorialnej. W ten sposób w procesie kanonicznej odpowiedzi na prawa migrantów do specjalnego duszpasterstwa oni sami stają się protagonistami duszpasterstwa polonijnego i odpowiedzialnie przedstawiają swoje potrzeby duchowe pasterzom Kościoła.

16. Wypracowywane Dyrektorium jest również skierowane do biskupów w Polsce i do duszpasterzy. Biskup Kościoła diecezjalnego, z którego emigrują wierni, powinien troszczyć się za pośrednictwem proboszczów o odpowiednie przygotowanie duchowe wiernych do migracji, tak by jako imigranci w miejscu zatrzymania lub osiedlenia mogli sprostać trudnościom, jakie niesie ze sobą nowa sytuacja egzystencjalna i kościelna. Obowiązkiem biskupa jest też poszukiwanie kandydatów do duszpasterstwa polonijnego, właściwe ich przygotowanie i kierowanie do pracy duszpasterskiej zgodnie z dyspozycjami obowiązującego prawa. Zadania te winien podejmować w ścisłym porozumieniu z Konferencją Episkopatu Polski. Do niego również należy troska o to, by problematyka duszpasterstwa emigracyjnego była na stałe włączona w formację pastoralną diecezjalnego seminarium duchownego i była prowadzona łącznie z odpowiednią praktyką duszpasterską.

Dyrektorium Polskiego Duszpasterstwa Emigracyjnego winno zawierać zasady kierowniczych tej formy apostolatu, tak by polscy migranci stawali się uczestnikami zbawczego odkupienia i by przez nich świat rzeczywiście kierował się ku Chrystusowi. Zasady te wynikają z nauczania i pasterskiego doświadczenia Kościoła tak *a quo* (pochodzenia), jak i *ad quem* (przybycia) migrantów; mają na celu pomóc migrantom w odkrywaniu, przeżywaniu i realizacji swojego powołania i posłannictwa w miejscu przebywania czy osiedlenia. Winny one wskazywać, mimo doświadczenia „bycia obcym”, na pierwszeństwo środków nadprzyrodzonych w życiu człowieka żyjącego poza swoją wspólnotą etniczną w diasporze oraz na jego podmiotowość.

ks. Wojciech Necel TChr, Poznań

II. DUSZPASTERSTWO POLSKIE NA ISLANDII

Kościół katolicki na Islandii

Islandia została zasiedlona ok. 874 r. przez pogańskich Normanów. Istnieją wprawdzie przekazy o wcześniejszej obecności mnichów iroszkockich, do dziś jednak nie odnaleziono materialnych dowodów ich pobytu na wyspie. Dopiero gdy władzę w Norwegii przejął nawrócony na chrześcijaństwo król Olaf I Tryggvasson, na Islandię przybyli pierwsi misjonarze.¹ W 999 lub 1000 r. islandzki parlament, Althing, zdecydował o chrystianizacji wyspy, choć zezwolono jednocześnie na sekretne oddawanie czci pogańskim bożkom. Pierwszą diecezję erygowano w 1056 r. w Skálholt na południu kraju, a jej biskupem został rodowity Islandczyk, Ísleifur Gissurarson. W 1106 r. utworzono drugą diecezję w Hólar na północy wyspy.²

Kościół islandzki rozwijał się aż do 1539 r., kiedy to król Danii, Chrystian III, siłą postanowił zmusić Islandczyków do przyjęcia reformacji. Sprzeciwił się temu biskup Hólar, Jón Arason. Dopiero po jego męczeńskiej śmierci (7 XI 1550 r.) ostatecznie zaprowadzono na Islandii protestantyzm.³

Po wiekach prześladowań katolicyzm odrodził się w połowie XIX w. wraz z przybyciem dwóch misjonarzy: francuskich księży diecezjalnych Jean-Baptiste'a Baudoina i Bernarda Bernarda. Papież Pius XI utworzył 23 czerwca 1923 r. prefekturę apostolską Islandii, która w 1968 r. podniesiona została do rangi diecezji.

Ważnym wydarzeniem w historii islandzkiego katolicyzmu była dwudniowa wizyta Jana Pawła II. Była to pierwsza i jedyna pielgrzymka papieska na Islandię. W czasie swej 42. podróży apostolskiej, obejmującej także Norwegię, Finlandię, Danię i Szwecję, papież 3 czerwca 1989 r. spotkał się z prezydent i rządem Republiki Islandii, a następnie w katedrze pw. Chrystusa Króla w Reykjavíku z duchowieństwem i wiernymi. Wygłosił wówczas kierowane do karmelitanek przemówienie w języku polskim.⁴ Następnie Jan Paweł II wziął udział w spotkaniu ekumenicznym w dolinie Þingvellir, historycznym miejscu obrad Althingu, gdzie zdecydowano o przyjęciu chrześcijaństwa. Kolejnego dnia papież odprawił mszę św. przed katolicką katedrą oraz udzielił I Komunii św. 45 dzieciom.⁵

Obecnie (2014 r.) katolicy stanowią 3,4% populacji kraju (10 949 osób).⁶ Wybitnym pisarzem islandzkim był Jón „Nonni” Sveinsson SJ, a także laureat li-

¹ B. K u m o r, *Islandia. I. Kościół katolicki*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 523-524.

² G. K a r l s s o n, *A Brief History of Iceland*, Reykjavík 2013, s. 10-11.

³ E. G i g i l e w i c z, *Islandia. II. Kościoły protestanckie*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 524.

⁴ J. S o s n o w s k a (red.), *Jan Paweł II. Dzień po dniu. Ilustrowane kalendarium wielkiego pontyfikatu 1978-2005*, t. 1, Kraków 2005, s. 548-549.

⁵ 42. podróż apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II – Norwegia, Islandia, Finlandia, Dania, Szwecja, 1-10 czerwca 1989, *L'Osservatore Romano* 7/1989, s. 23-26.

⁶ Dane z Urzędu Statystycznego Islandii; <http://www.statice.is> (dostęp: 18 II 2014).

terackiej nagrody Nobla, Halldór Laxness. Od 2007 r. ordynariuszem diecezji Reykjavíku (*diocesis reykjavikensis*), obejmującej całą wyspę, jest bp Pierre Bürcher pochodzący ze Szwajcarii.

Emigracja polska na Islandii

Pierwsi, nieliczni Polacy osiedlili się na Islandii w latach 80. ubiegłego stulecia w ramach emigracji spowodowanej ogłoszeniem stanu wojennego. Dopiero w następnej dekadzie na wyspę zaczęli przybywać polscy pracownicy zachęcani wysokimi zarobkami w przemyśle rybnym. Zjawisko emigracji polskiej znacząco przybrało na sile po 2004 r., gdy Polska dołączyła do Unii Europejskiej, a w konsekwencji także do układu z Schengen. Napływ Polaków na wyspę nałożył się w czasie ze wzmożonym rozwojem gospodarczym Islandii (powiązanym z ekspansją sektora bankowego oraz intensywnym budownictwem).

Kryzys bankowy w 2008 r.⁷ radykalnie pogorszył sytuację ekonomiczną wyspy, w konsekwencji doprowadzając do zmniejszenia liczebności tamtejszej Polonii z ok. 11 tys. przed kryzysem do ponad 9 tys. w 2013 r. Kryzys doprowadził niejako do weryfikacji charakteru emigracji Polaków. Osoby, które pozostały na wyspie, są już z nią w większości związane na stałe. Polacy nadal pozostają największą mniejszością narodową na wyspie, stanowiąc blisko 3% całej populacji.⁸ Największe skupiska ludności polskiej znajdują się w stolicy kraju, Reykjavíku, oraz w Kópavogur, Hafnarfjörður i Reykjanesbær.

Początki opieki duszpasterskiej nad Polakami

Wypada dodać, że ok. 75% wszystkich katolików na Islandii to właśnie Polacy. Pozostali wierni są głównie imigrantami z innych krajów. Wśród samych Islandczyków katolicyzm wyznaje znikoma liczba osób. Dominującym wyznaniem jest protestantyzm, cieszący się przywilejem religii państwowej, choć jednocześnie wzrasta indyferentyzm religijny.

Początki opieki duszpasterskiej nad Polakami na Islandii sięgają końca lat 80. XX w. Nie miała ona jednak wówczas stałego charakteru i była sprawowana przez różnych duszpasterzy, również nie będących Polakami. Pierwsze stałe duszpasterstwo polskie na Islandii powstało w 1997 r. wraz z rozpoczęciem posługi przez ks. Aleksandra Michałowskiego z Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej. W późniejszych latach na wyspie pracowali także inni chrystusowcy należący do prowincji angielskiej tego zgromadzenia: ks. Wojciech Świątkowski, ks. Marek Zygańło, ks. Piotr Gardoń, ks. Krzysztof Kościółek oraz ks. Sebastian Ludwin.

⁷ Szerzej o jego przyczynach i skutkach zob. J. Stolarczyk, *Kiedy wiking zmienia się w bankiera... O zmianach w islandzkim prawie bankowym po kryzysie 2008 r.*, Forum Prawnicze 4/2013, s. 38-47.

⁸ <http://www.statice.is> (dostęp: 18 II 2014).

Obecne struktury duszpasterstwa polskiego

W swoich początkach duszpasterstwo ograniczało się do zapewnienia posługi sakramentalnej licznyemu skupiskom Polonii. Było to wynikiem braku polskich kapłanów oraz znacznego rozproszenia Polaków na Islandii, którzy, znajdując zatrudnienie w rozrzuconym po całej wyspie przemyśle rybnym, osiedlali się w odległych rejonach kraju. Obecnie wraz ze zwiększeniem się liczby polskich duchownych posługujących na wyspie, duszpasterstwo nabrało bardziej stabilnego charakteru, koncentrując się wokół największych skupisk Polonii.

Na półwyspie Reykjanes regularna msza św. sprawowana jest w kaplicy pw. św. Barbary w Keflavíku (od poniedziałku do soboty) oraz w niedalekim Njarðvíku (niedziela). Ponadto raz w miesiącu msza jest odprowadzana także w punktach filialnych w Þorlákshöfn, Hvalsvík i Selfoss. Odpowiedzialnym za ten ośrodek duszpasterski jest ks. Radosław Szymoniak TChr.

W stolicy Islandii, Reykjavíku, niedzielna msza św. sprawowana jest w katedrze pw. Chrystusa Króla w dzielnicy Landakot. W leżących nieopodal Akranes i Borgarnes msza w języku polskim jest odprowadzana raz w miesiącu. We wszystkich tych miastach posługuje ks. Jakub Butkiewicz.

Na północy kraju, w drugim największym ośrodku miejskim wyspy, Akureyri, polską mszę św. w kościele pw. św. Piotra odprowadza w każdą niedzielę ks. Adam Antonowicz. Regularne msze sprawowane są także co miesiąc w mniejszych ośrodkach: Dalvík, Húsavík, Sauðárkrúkur i Blönduós.

W najślabiej zaludnionym rejonie kraju, Zachodnich Fiordach, msza św. sprawowana jest w stolicy regionu, Ísafjörður, w kaplicy pw. św. Jana, w każdą niedzielę, środę, sobotę i pierwsze piątki miesiąca. Opieka duszpasterska obejmuje również Polaków z Suðureyri i Flateyri, gdzie msze sprawowane są raz w miesiącu. Ponadto w okresie letnim polskie msze św. odprowadzane są także w punktach filialnych w Patreksfjörður oraz Tálknafjörður.

Na wschodzie Islandii opiekę duszpasterską nad Polonią sprawują słowaccy kapucyni z Reyðarfjörður, którzy odprowadzają msze w języku polskim w kaplicy pw. św. Thorlaka w Reyðarfjörður (w każdą sobotę) oraz w kaplicy *Corpus Christi* w Egilsstaðir (w pierwsze soboty miesiąca). Ponadto zakonnicy sprawują posługę sakramentalną w innych miejscach na wschodzie kraju, w zależności od potrzeb miejscowych katolików.

Specyfika duszpasterstwa

Dzięki kapłanom z Polski wierni mogą cieszyć się pełną opieką duszpasterską. Oprócz Eucharystii regularnie sprawowane są inne sakramenty, jak chrzest czy małżeństwo oraz sakramentalia (pogrzeby). We wszystkich wymienionych ośrodkach duszpasterskich istnieje możliwość przystąpienia do sakramentu pokuty i pojednania w języku polskim. Dzieci polskich emigrantów są objęte katechizacją w ramach oratoriów i funkcjonującej w Reykjavíku Szkoły Polskiej oraz przygo-

towywane do przyjęcia I Komunii Świętej i sakramentu bierzmowania. Organizowane są także spotkania integracyjne środowisk polonijnych i okolicznościowe (np. zabawy karnawałowe dla dzieci czy obchody polskiego Dnia Niepodległości). Ponadto sprawowane są inne nabożeństwa, jak Wielkiego Tygodnia, Nowenny do Matki Bożej Nieustającej Pomocy czy pierwsze piątki miesiąca. Od I niedzieli Adwentu (1 XII 2013) przy duszpasterstwie polskim działa Róża Żywego Różańca pw. bł. Jana Pawła II skupiająca blisko dwadzieścia osób. Duszpasterstwo prowadzi również katechezy przedmałżeńskie, spotkania modlitewne, rekolekcje (także z udziałem duchownych z Polski) oraz organizuje pielgrzymki. Warto dodać, że duszpasterze polscy sprawują też opiekę nad emigrantami ze Słowacji.

Wyzwaniem, przed którymi staje duszpasterstwo polskie na Islandii, jest wciąż zbyt mała aktywność wiernych oraz niski odsetek praktykujących. Nadal brakuje osób świeckich zaangażowanych w katechizację. Problemem jest także duże rozproszenie osób objętych opieką, co ze względu na rozległość kraju oraz warunki atmosferyczne utrudnia funkcjonowanie duszpasterstwa. Również liberalny „klimat” społeczeństwa islandzkiego, w połączeniu z uniwersalnymi problemami wynikającymi ze zjawiska emigracji, przyczynia się do problemów duchowych wśród Polonii. Warto dodać, że ze względu na niewielką liczbę katolików na wyspie cały islandzki Kościół ma charakter misyjny.

Polski Karmel w Hafnarfjörður

Obraz duszpasterstwa polskiego na Islandii nie byłby pełny bez chociażby wspomnienia polskiego Karmelu. Mimo że pozostaje on poza oficjalnymi strukturami duszpasterstwa, to nie sposób go pominąć ze względu na polski charakter wspólnoty oraz jej długotrwałą obecność na wyspie. Jeszcze przed II wojną światową na Islandię przybyły karmelitanki z Holandii, jednak po blisko pół wieku zmuszone były opuścić wyspę z powodu braku powołań. Na prośbę kard. Józefa Glempa i zaproszenie ówczesnego ordynariusza diecezji reykjavickiej, bp. Hendrika Huberta Frehena S.M.M., na Islandię przybyły siostry karmelitanki bose z Elbląga, które 19 marca 1984 r., w dniu św. Józefa, zamieszkały w opuszczonym przez poprzedniczki klasztorze w Hafnarfjörður pod Reykjavikiem. Klasztor należy do prowincji warszawskiej karmelitów bosych i został refundowany pod wezwaniem Matki Bożej Jasnogórskiej i św. Józefa. W następnych latach część sióstr opuściła klasztor, by dokonać nowych fundacji w Norwegii i Niemczech. Obecnie w Karmelu na Islandii przebywa dwanaście sióstr. Oprócz nieustannej modlitwy za Kościół na Islandii mniszki sprawują także opiekę nad miejscowymi tercjarzami karmelitańskim oraz prowadzą sklepik z ręcznie wytwarzanymi świecami i dewocjonaliami. Przez lata polski klasztor zakorzenił się na Islandii, czego dowodem są niezwykle serdeczne kontakty, jakie siostry nawiązały z mieszkańcami Hafnarfjörður.

Jakub Stolarek, Poznań